

KARSAI GÁBOR

Ciklus és trend a magyar gazdaságban 1990–2005 között

A cikk két fő állítása, hogy a magyar gazdaságban a rendszerváltás óta egyfajta te-remtő rombolás folyik, ugyanakkor ez a trend nem folyamatosan, hanem ciklusokon keresztül érvényesül. A trend magában foglalja a piaci, termelési és tulajdonosi struk-túra radikális átalakulását. A ciklikusság – a különböző gazdasági és privatizációs folyamatok periodikus gyorsulása és lassulása – részben a világgazdasági folyama-tokkal, például a külső kereslet, a nemzetközi tőkeáramlás alakulásával, részben pe-dig belpolitikai okokkal függ össze.

Journal of Economic Literature (JEL) kód: E63, H60, P21.

A posztoszocialista országok tapasztalatai szerint a piacgazdasági transzformáció csak *többszöri nekifutásra* teljesíthető folyamat, hiszen az egy-egy nagy változtatás okozta meg-rázkódtatás után szükségképpen „pihenőre” van szükség, mivel a társadalom teherbíró, alkalmazkodó képessége véges. Ezek a pihenők azonban szorosan összefüggnek a belpo-litikai választási ciklusokkal, amelynek jellemzője, hogy a választások előtti osztogatást és ígéretést – a „pihenőket” – a ciklusok elején gazdasági kényszerek okozta költségve-tési szigor és reformfolyamat követi.

Felvetődik a kérdés, hogy e „pihenők” nélkül – vagy reálisabban fogalmazva: kisebb pihenőkkel – vajon lehetséges lett volna-e gyorsabb növekedést elérni. Pusztán közgaz-dasági szempontból bizonyára igen, *a közgazdasági racionalitás azonban jellemzően po-litikai racionalitáson keresztül érvényesül.* Például Kornai János történelmi összehasonlí-tásban „rendkívül gyorsnak” minősíti a közép-kelet-európai régió átalakulását, s némi iróniával jegyzi meg, hogy „voltak politikusok és gazdasági szakértők, akik még ennél is gyorsabb változásokat szorgalmaztak, valósággal versenyeztették az országokat ... Ha történelmi horizontból elemezzük az eseményeket, érzékelhetjük, menyire bizarr volt ez a verseny.” (Kornai [2005] 919. o.) Úgy gondolom, hogy bár történelmi távlatban ez természetesen igaz, vagyis a „pihenők”, a politikai logika érvényesülése, a társadalom teherbíró képességének figyelembevétele ugyanúgy szükségszerű, mint a gazdasági racionalitás; abban azonban, hogy az egyes országok milyen áldozatok árán mekkora növekedésre képesek, igenis nagy szerepe van a mindenkori politikai viták hatásainak. Az ezeket eldöntő erőviszonyok alakításában pedig fontos szerepe van a távlatos gon-dolkodást erőltető szereplőknek is. A „pihenőkben” ugyanis a pártok választási meg-fontolása, a különböző rétegek állami forrásokkal való „magajándékozása” a meghatá-rozó. Ennek „túlzott” mértéke viszont kifejezetten ellentétes a társadalomnak a hosszabb távon is fenntartható növekedéshez fűződő, az átlagpolgár által gyakran fel nem ismert érdekeivel.

A belpolitikai ciklusok amplitúdója Magyarországon jóval erőteljesebbnek tűnik, mint ami az EU régi tagországainak esetében szokásos.¹ Ez valószínűleg részben a transzformáció okozta nagyobb feszültségek, részben a szerényebb demokratikus hagyományok következménye.

Tanulmányom öt témával foglalkozik. Először röviden jellemzi a magyar gazdaságpolitika deklarált elveinek és gyakorlatának néhány különbségét. Ezt követően a piacgazdasági átalakulás trendjét elemzi, majd azokat a ciklusokat, amelyeken keresztül ez a trend végül is érvényre jutott. Illusztrációként külön is bemutatja mindennek a privatizációs folyamatban való érvényesülését. Végül kitér a következő években várható tendenciákra.

Elvek és gyakorlat

A magyar gazdaság- és privatizációs politikában *világosan el kell különíteni* egymástól a deklarált – választási, majd kormányprogramokban, törvényekben megfogalmazott – *elveket és a gyakorlatot*. Ennek két fontos eleme van. *Egyrészt a folyamatok sokszor parlamenti szabályozás nélkül folytak*. Jellemző, hogy a rendszerváltás óta hatalmon levő kormányok nevezetes gazdaságpolitikai programjait nem tárgyalta a parlament. Így sem az 1991-ben kidolgozott Kupa-program, sem az 1995-ben bevezetett Bokros-csomag a maga egészében nem került az országgyűlés elé.² Hasonlóképpen: az 1998–2002 közötti Orbán-kormány szükség esetén (1999-ben) „csendes” kiigazítást hajtott végre, vagyis be sem jelentette a változásokat, majd a 2001–2002. évi kétéves költségvetés keretében adott teljesen szabad kezét önmagának. A 2002-ben hivatalba lépett Medgyessy-kormány is előbb (2003-ban) „csendes”, majd 2004-ben deklarált évközi kiigazításokat hajtott végre, de egyikhez sem tartotta szükségesnek hivatalosan is módosítani a költségvetést.³

Az elvek és gyakorlat eltéréseinek másik vetülete – ez is mindegyik parlamenti ciklusra jellemző volt –, hogy a végül elfogadott (és a hivatalosan vissza nem vont) dokumentu-

¹ „a foglalkoztatottság, a GDP-növekedés és az infláció kedvező alakulása növeli a kormány újjaválasztásának esélyét” – állapítja meg széles szakirodalmi áttekintés alapján Soós [2005] 961. o. Ugyanakkor rögzíti azt is, hogy a választási gazdaságpolitika az Egyesült Államokon kívül sehol sem vált a foglalkoztatás és a gazdasági növekedés ciklikus ingadozásának alapjává, mivel a nyitott gazdaságokban a multiplikátorhatás gyenge. Éppen ezért kimutatható viszont a folyó fizetési mérlegre gyakorolt – késleltetetten negatív – hatás, továbbá a reálbérek ciklikus ingadozása. Érdekes módon a költségvetési hiány választási periódusokhoz köthető ingadozása Soós szerint az új EU-tagállamoknál kevésbé mutatható ki, ami az ottani államszámveteli rendszer gyengeségeivel magyarázható. Mindez természetesen Magyarországra is igaz, de a gazdasági logikát felülírja a politikai logika, hiszen a népszerű fiskális lépéseknek már a pusztán – eredményességtől függetlenül – ténye is növelheti a választási siker esélyét. (Noha Magyarországon 2006-ig egyetlen kormánykoalíciónak sem sikerült két egymást követő ciklusban diadalmaskodnia.) Ráadásul Magyarországon az a tény, hogy a parlamenti választások után közel fél évvel tartják az önkormányzati választásokat, különösen meghosszabbítja, s ezzel elmélyíti a választási gazdaságpolitika jellegzetességeit.

² Nem arról van szó, hogy mondjuk a forint Bokros-csomag keretében történt leértékelését az országgyűlés elé kellett volna terjeszteni – ez a spekulációs folyamatok miatt nyilvánvaló gazdasági képtelenség –, hanem arról, hogy ezeknek a programoknak szinte semmi közük sem volt az adott év gazdaságpolitikáját elvileg meghatározó költségvetéshez.

³ Az államháztartási törvény értelmében csak akkor kell pótköltségvetést benyújtani, ha a tervezettől való eltérés eléri a főösszeg 5 százalékát, vagyis gyakorlatilag soha. A kormányok húzódozását a pótköltségvetés benyújtásától nemcsak annak „politikai szűgyen” jellege magyarázza, hanem a folyamat rendkívüli lassúsága is. Még ma is sokakban elevenen él 1994 ősze, amikor az újonnan alakult Horn-kormány túl sok időt töltött el a pótköltségvetéssel, s eközben túl kevés ideje és ereje jutott a már 1994-ben lyukasnak bizonyult 1995. évi költségvetés kidolgozására. Ugyanakkor a parlamenti ellenőrzés hiánya túlzottan megnöveli a felelőtlen költségvetési tervezés lehetőségét. Külön probléma, hogy az államháztartási elszámolások többféle módja – amelyeket az alkalmazott „kreatív” módszerek csak még bonyolultabbá tesznek – igen nehézkes teszi a folyamatok áttekintését.

mok, illetve törvények olyan sokféle s egymással részben ellentétes célt határoztak meg, hogy ez a gyakorlatban meglehetősen tág mozgásteret adott. A *változások alapvetően a gazdasági és politikai kényszerpályák mentén történtek* (bár a kormányt alakító pártok gazdaságfilozófiája sem volt elhanyagolható tényező), s ennek megfelelően elég jól követették a politikai ciklusokat.

Szembetűnő, hogy a vizsgált éveket a gazdasági folyamatok és a követett gazdaságpolitika alapján elég jól körülhatárolható időszakokra lehet osztani. Ennek lényege, hogy *az országgyűlési választásokat megelőző élenkítő, fogyasztásorientált, erőltetetten antiinflációs s mindezek hatására egyensúlyvesztő gazdaságpolitikát a választások után rendszerint kényszerű kiigazítás követi.*

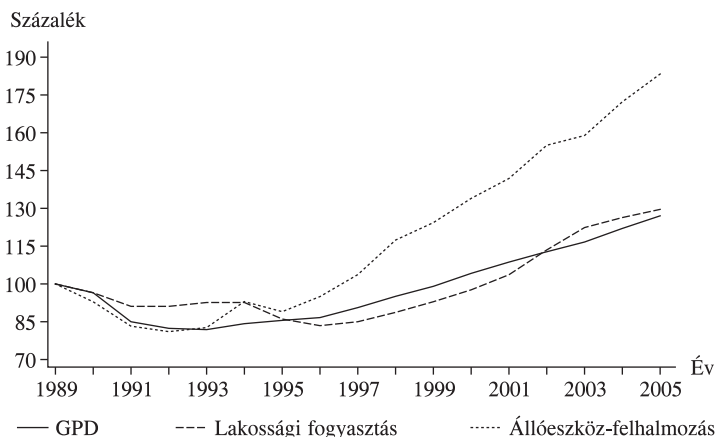
A következőkben a magyar gazdaság rendszerváltás óta megtett útját, annak *trendjét és ciklikusságát* próbálom jellemezni, igazolva vagy legalábbis illusztrálva az eddigiekben tett általános megállapításokat.

A piacgazdasági átalakulás trendje

A GDP a rendszerváltást követően éveken át csökkent, ezen belül azonban a fogyasztás visszaesése sokkal kisebb mértékű volt. Sőt 1993-ban – a parlamenti választásokat megelőző évben – még némi fogyasztásnövekedésre is sor került. Végül soron ez a termelés és felhasználás közötti drámai egyensúlyromlásban megnyilvánuló feszültség kényszerítette ki 1995-ben a Bokros-csomagot, amely a fogyasztás radikális csökkentésével szorított helyet a beruházásoknak, s szilárdította meg a külső és belső egyensúlyt. Ezt követően *a növekedés mindmáig meglehetősen stabil* volt. Az ezredfordulót követően – a 2002. évi választások előtti keresletélénkítés, majd a választási ígéret (az úgynevezett 100 napos program) betartásának politikai szükségessége miatt – a fogyasztás olyan nagy mértékben nőtt, hogy 2002-ben már magasabb szinten állt 1989-hez képest, mint a GDP. Ez a választási gazdaságpolitika a magyarázata a 2003–2004. évi költségvetési kiigazításnak, a 2004. évi csökkenő reálkereseteknek, valamint a gazdasági fejlődést továbbra is megterhelő magas államháztartási hiánynak. Egy modernizációs feladatok előtt álló, a beruházási ráta emelésében érdekelt országban a fogyasztás dinamikájának el kell maradnia a GDP ütemétől. (Ez 2004–2005-ben már megvalósult.) A szükséges különbség mértékét természetesen befolyásolja az egyensúlyi helyzet, a külföldi transferek (EU-támogatások) lehetősége. A beruházások az elmúlt évtizedben ugyan gyorsan emelkedtek, a beruházási ráta az 1990. évi 19 százalékról 1999-re 23,9 százalékra nőtt, de 2004-re 22,6 százalékra csökkent. (A beruházási árindex jellemzően kisebb a GDP deflátoránál.) Összességében tehát *a GDP növekedése 1997 óta meglehetősen stabil, az ezredforduló után azonban egészségtelen, egyensúlyi problémákat is okozó, lassan korrigálódó arány alakult ki a GDP belföldi felhasználásának nagyságában és struktúrájában (1. ábra).*

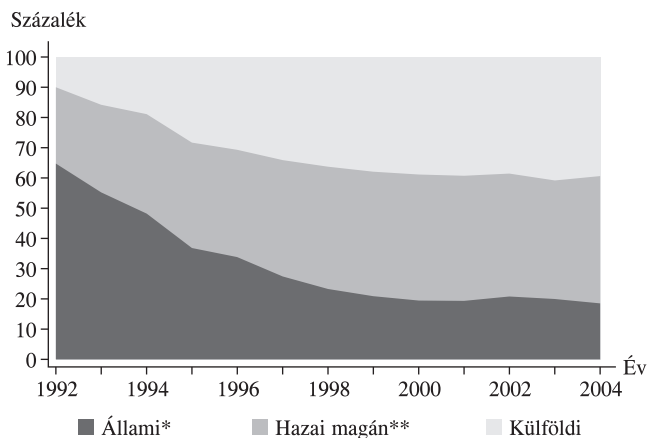
A rendszerváltást követően radikálisan átalakult a *tulajdonosi struktúra (2. ábra)*. Az állami tulajdon részesedése – részben a privatizáció, részben az újonnan alapított, majd bővülő magánvállalkozások hatására – folyamatosan csökkent. 1999 óta azonban a csökkenés már nem jellemző, sőt 2002-ben átmenetileg – a visszaállamosítások és az állami reorganizációk következtében – még emelkedett is. A lassulás részben a privatizálható vagyon csökkenésének természetes következménye, a leállítás majd a visszaállamosítás azonban már gazdaságpolitikai célok vetülete. Ezt jól mutatja, hogy 2003–2004 folyamán ismét lendületet kapott a magánosítás, s ezzel az állami tulajdon részaránya kissé tovább mérséklődött. (A mértékek azonban természetesen jóval kisebbek a kilencvenes évek első kétharmadában tapasztaltnál.) Figyelmet érdemel, hogy 2004-ben a közvetlen külföldi tulajdon aránya már kissé csökkent. A külföldi tulajdon szerepének visszaszoru-

1. ábra
A GDP és belső felhasználása, 1989–2005
(összehasonlító áron, 1989 = 100)

Forrás: KSH.

2. ábra
A társas vállalkozások jegyzett tőkéjének tulajdonosok szerinti megoszlása, 1992–2004

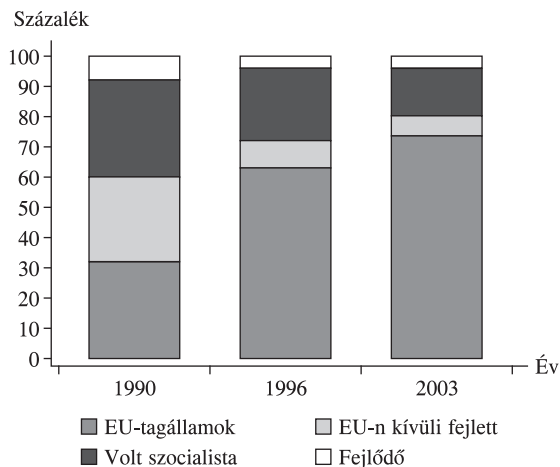
* Állam, önkormányzati, egyéb. ** Belföldi magánszemély, társaság, szövetkezet, MRP-szervezet; Pénzügyi szektor és offshore vállalkozások adatai nélkül.

Forrás: Vállalati beszámolók és az APEH-SZTADI gyorsjelentés alapján Pitti Zoltán számításai.

lása azonban csak látszat. E mögött részben az országhatárokat átlépő, részben tulajdonosi hitelekkel ellentételezett tőkemozgás, részben kiszervezés – ilyenkor a külföldi tulajdonban levő vállalat által alapított társaság jegyzett tőkéje már hazai társasági tulajdonba tartozónak minősül – áll (vö. Pitti [2006]).

A rendszerváltás óta radikálisan átalakultak Magyarország külgazdasági kapcsolatai. A KGST összeomlásával párhuzamosan összeszűkült a volt szocialista országokkal kialakított együttműködés, ugyanakkor – a világ többi részével folytatott kereskedelem rovására is – növekedett az EU részaránya. (Ami a volt szocialista országok egy részének

3. ábra
Az export relációs szerkezete, 1990–2003

Forrás: KSH, IKIM.

csatlakozásával pusztán statisztikai okokból is tovább nő.) Az EU látványos előretörését csak még markánsabbá teszi, hogy a kivitel volumene másfél évtized alatt mintegy három és félszeresére növekedett. Különösen drámai változás ment végbe az iparban, ahol e 15 év alatt a belföldi értékesítés volumene csökkent, miközben a kivitel több mint meg-négyszereződött. A változás nagyságát jelzi, hogy Magyarország Németországba irányuló exportja ma már nagyobb, mint Svédországé.

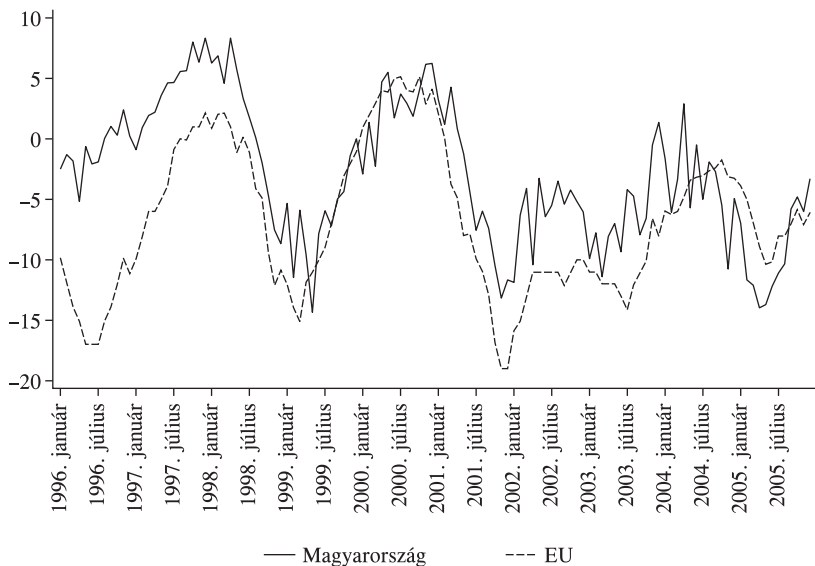
Ugyanakkor 2005-ben az immár EU-tag Magyarország a régi tagállamokba csak 3 százalékkal, az újakra – főleg a volt szocialista országokba – 40 százalékkal, az EU-n kívüli országokba 30 százalékkal növelte kivitelét (euróban számolva). Változást jelez, hogy az ipari export volumenének 11 százalékos növekedése mellett immár belföldi értékesítése is 4,4 százalékkal emelkedett. Mindez arra utal, hogy Magyarország tőke és piaci oldalról már szervesen beépült az EU-ba, s a gazdasági fejlődést egyre inkább a globális folyamatok vezérik. Sok jel mutat arra, hogy a hazai „beszállítói piramist” is a külföldi cégek szervezik: a magyarországi leányvállalattal rendelkező multinacionális vállalatok nagyrészt saját beszállítóikat hozzák ide, vagyis a korábban gondolttól eltérő módon terjednek hazai kooperációs kapcsolataik.

Az előzőekben bemutatott folyamatok egyben arra is utalnak, hogy a globalizálódó világban a hagyományos piaci és tulajdonosi elemzés mind kevésbé jelzi a tényleges folyamatokat (3. ábra).

A magyar gazdaság és főleg ipar EU-ba történt integrálódását jól mutatja, hogy a magyar s az EU-ban működő iparvállalatok üzleti várakozásai rendkívül hasonlóan alakulnak, az azonos módszertan (kérdőív) szerint készült bizalmi indexek görbéi már 1996 óta együtt mozognak. Igaz, a magyar ipari cégek várakozásai az azonos trend mellett az Európáinál nagyobb havi kilengést mutatnak (4. és 5. ábra).⁴ Az ipar tényleges termelése és a várakozások között is rendkívül szoros a kapcsolat. A magyar ipari konjunktúra tehát rendkívül erőteljesen követi az európai konjunktúrát.

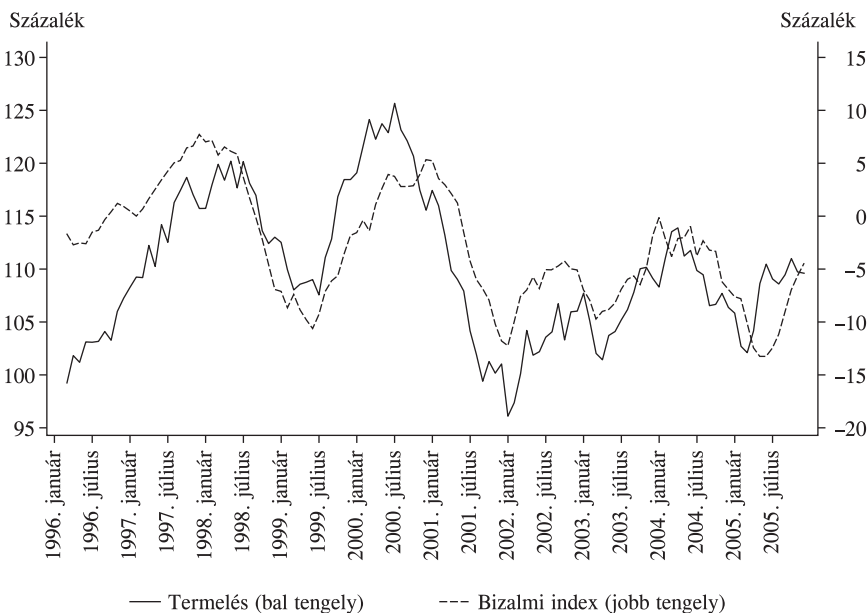
⁴ A GKI Rt. 1996-ban kezdte el az EU módszertanával teljesen azonos módon a havi várakozások felmérését, amely természetesen nem csak a nagy, exportorientált cégekre terjed ki.

4. ábra
Az európai uniós és a magyar ipari bizalmi index, 1996–2005

Forrás: European Economy, GKI Rt. felmérései.

5. ábra
A feldolgozóipar termelése és bizalmi indexe, 1996–2005
(háromhavi mozgóátlagok)

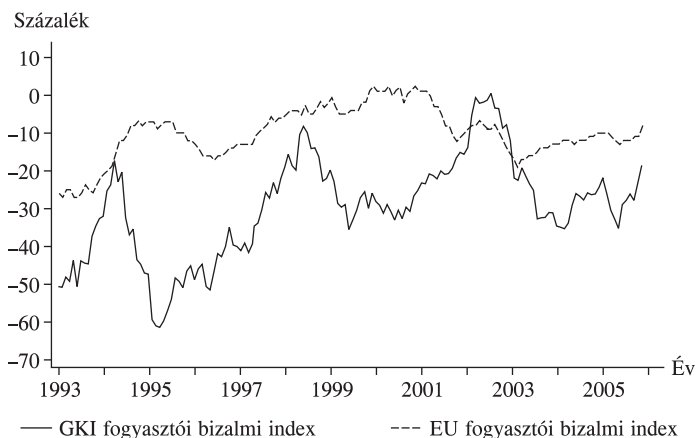
Forrás: KSH, GKI Rt. felmérései.

A választási gazdaságpolitika okozta ciklikusság

Az ipari bizalmi indextől teljesen *eltérő* viszont a *fogyasztói bizalmi index* viselkedése (6. ábra). Ezt – ugyancsak az EU módszertana szerint – 1993 óta méri fel a GKI Rt., s kiderül belőle, hogy a hazai fogyasztói várakozások alakulásának *semmi köze sincs az EU-ra jellemzőhöz*. Egyaránt találhatunk azonos és ellenkező irányú változásokat. Például az 1995. évi magyar mélypont – ez a Bokros-csomag bevezetésének időszaka – éppenséggel az egyik európai csúcsponttal esik egybe, a 2002. évi magyar csúcspont idején viszont inkább a pesszimizmus növekedése volt az EU-ban a jellemző.

6. ábra

A fogyasztói bizalmi index Magyarországon és az EU-ban, 1993–2005

Szezonálisan kiigazított adatok.

Forrás: GKI Rt., Szonda Ipsos.

A választási gazdaságpolitika okozta ciklikusság jól érzékelhető a bérek és nyugdíjak reálértékének alakulásában. A csúcspontok itt is a választási évekhez kötődnek (lásd az 1. táblázat dőlt számait). A reálkeresetek esetében a lokális maximum 1994 és 2002 esetében választási év, 1997 és 2005⁵ esetében a választást megelőző év. A nyugdíjak maximuma kivétel nélkül választási év.⁶ A kilengések amplitúdója az üzleti szféra esetében – hiszen itt a piac törvényei gyorsabban és közvetlenebbül érvényesülnek, az állam befolyásoló szerepe korlátozott – a legkisebb. A költségvetési szektorban nemcsak a csúcspontok, hanem a mélypontok is sokkal markánsabbak, jelezve, hogy *kifejezetten az állam visz „ereszd meg–húzd meg” ciklust a folyamatokba*. Ez akkor is igaz, ha tudjuk, hogy a 2004. évi visszaesés és a 2005. évi megugrás egy része statisztikai okkal, a költségvetési szektorban dolgozók 13. havi fizetésének egységesen januári kifizetésével függ össze.

⁵ A 2006. évi reálbér-emelkedés várhatóan elmarad a 2005. évitől, de ha nem így lenne, akkor is választási évre esne a maximum, mivel 2007-ben az addig elkerülhetetlen államháztartási kiigazítás miatt minden bizonnyal csökkenni fog a reálkeresetek dinamikája.

⁶ A 2006. évi nyugdíjemelkedés azonban várhatóan elmarad a 2005. évitől, így e ciklusban valószínűleg a választás előtti év lesz a lokális maximum.

1. táblázat
A bérek és nyugdíjak reálértéke, 1993–2005
(előző év = 100)

Év	Üzleti és költségvetési szféra	Üzleti szféra	Költségvetési szféra	Nyugdíj*
1993	96,1	98,3	91,3	96,3
1994	107,2	105,4	108,1	105,1
1995	87,8	89,5	84,0	90,0
1996	95,0	96,1	91,4	91,1
1997	104,9	104,7	105,2	101,0
1998	103,6	103,7	103,5	106,4
1999	102,5	101,3	105,0	103,8
2000	101,5	102,1	100,2	100,9
2001	106,4	104,4	105,0	106,1
2002	113,6	110,2	121,1	110,0
2003	109,2	104,0	112,2	108,1
2004	98,9	102,3	94,3	102,1
2005	106,3	104,6	109,7	105,4

* 2002–2005-ben a 13. havi nyugdíj fokozatos bevezetésével továbbá nyugdíjas árindexszel számolva.
Forrás: KSH, ONYF Évkönyv, 2005.

2. táblázat
Az államháztartás GFS-egyenlege a GDP százalékában, 1991–2005

Év	Államháztartási egyenleg	Év	Államháztartási egyenleg
1991	-3,0	1999	-3,7
1992	-7,2	2000	-3,6
1993	-6,6	2001	-3,0
1994	-8,4	2002	-10,1
1995	-6,4	2003	-6,0
1996	-3,0	2004	-6,5
1997	-4,8	2005*	-4,9
1998	-6,6		

* Előzetes adat.
Forrás: PM.

A választási gazdaságpolitika a választások évében a kiadások megugrása és esetenként az adóterhek csökkentése révén az államháztartási deficit megugrásához vezet. Ezt kényszerű konszolidáció követi. A 2. táblázatból jól látható, hogy a választási években – 1994-ben, 1998-ban és 2002-ben – volt a legnagyobb a hiány, amit a következő években kiigazítás követett. Ez a tendencia akkor is igaz, ha tudjuk, hogy a kiugró 2002. évi deficit részben a közgazdaságilag az előző években felhalmozódott deficit elszámolásából adódott, vagyis a 2001. évihez viszonyított romlás és a 2003. évi javulás is kisebb a táblázat által sugalltnál. Meg kell jegyezni, hogy a 2005. évi csökkenésben fontos szerepe volt a Budapest Airport vagyongazdálkodási jogának értékesítése kapcsán befolyt pénznek, s a 2003–2005 közötti konszolidáció – különösen az infrastrukturális beruházások forrásigényét is tekintetbe véve – elmaradt a szükségéstől. Erre utal az EU és a hitelminősítők

kritikája, ami egyben a választások utáni gyors kiigazítás szükségességét jelzi előre (vö. *Karsai* [2006]).

A külső egyensúly alakulásában már keverednek a világgazdasági és belső (választási) konjunktúraciklus hatásai. A választási évekre ugyan kivétel nélkül a külső hiány növekedése a jellemző, a belföldi választási ciklusok meghatározó hatása, a megugró államháztartási hiány okozta látványosan romló folyó fizetési mérleg, az ikerdeficit azonban csak 1993-94-ben volt igazán markáns. A 2000 óta tartó időszakban a külső konjunktúra hatása is erősen érezhető. Méghozzá paradox módon, mivel 2001–2002 során a dekonjunktúra erőteljesebben csökkentette az exporthoz szükséges beruházási importot, mint a kivitelt, így a belföldi keresletélénkítés külső egyensúlyt rontó hatása a konjunktúra javulásának időszakában lett érzékelhetőbb; amikor az import már ismét lendületet kapott. A külső egyensúly romlása tehát részben késleltetetten követi a választási éveket (*3. táblázat*).⁷ (1995-ben a két előző év drámai egyensúlyromlása miatt erre – a Bokros-csomag hatására – már nem volt lehetőség.)

3. táblázat

A folyó fizetési és tőkemérleg egyenlege a GDP százalékában, 1991–2005

Év	Egyenleg	Év	Egyenleg
1991	0,8	1999	-7,8
1992	0,8	2000	-8,7
1993	-9,0	2001	-5,5
1994	-9,4	2002	-6,8
1995	-3,7	2003	-8,7
1996	-3,9	2004	-8,5
1997	-4,5	2005	-6,4
1998	-7,2		

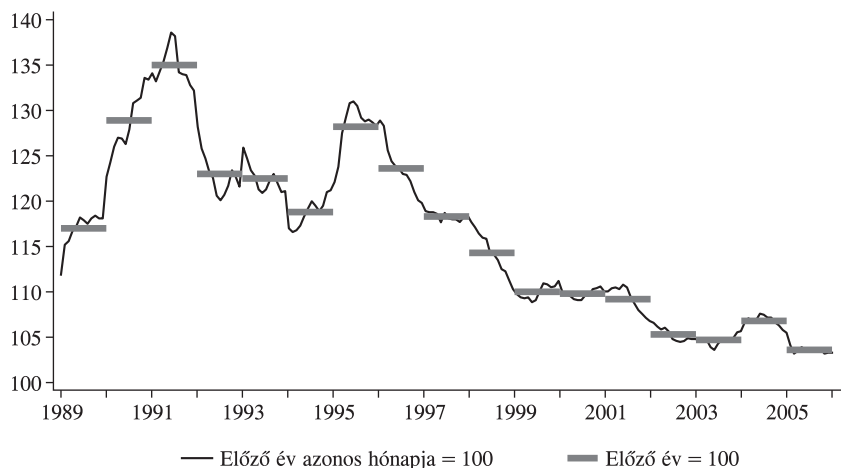
Forrás: MNB.

Ugyanakkor 2004-ben, ha lassan is, de már megkezdődött az egyensúly javítása. A 2005. évi érezhető javulást azonban 2006-ban várhatóan romlás követi. (Ez akkor is igaz, ha a külső egyensúlyi helyzetet immár jobban jellemző – az EU-transzferek egyenlegjavító hatását is tartalmazó – külső finanszírozási igényt vizsgálunk.) Emellett, mivel a magyar folyó fizetési mérleg hiányában jelentős a külföldi befektetők profitja, a reális képhez a hiány finanszírozási szerkezetének részletes elemzése is szükséges lenne. Ha ugyanis a külföldi tulajdonosok újra Magyarországon fektetik be profitjukat, az beáramló külföldi tőkeként nemcsak az ország modernizálásához járul hozzá, de a deficit egy részét („önmagát”) is finanszírozza. 2002–2003-ban ez sem alakult kedvezően – 2004–2005-ben viszont igen –, ugyanakkor, mivel a tőkemozgások a gyakorlatban keverednek a tulajdonosi hitelekkel, az egzakt elemzés túlnő ezen írás keretein.

Az *infláció* rendszerváltás óta tartó folyamatában ugyancsak jól érzékelhető a választások hatása (*7. ábra*). A rendszerváltás okozta gazdasági megrázkódtatás és a fogyasztás korlátozásának természetes velejárója volt az infláció megugrása. A kormányok a stabilizációs eredmények után mindig az infláció csökkentésére vagy legalábbis kézben tartására törekedtek. *A választások közeledtével pedig mindig növekedett az infláció látványos vagy legalábbis érzékelhető csökkentésének* – mint a lakosság számára is népszerű célnak

⁷ Ezt állapítja meg *Soós* [2005] is.

7. ábra
A magyar infláció, 1989–2005

Forrás: KSH.

– a *jelentősége*. Az áremelkedés fékezését esetenként mesterséges, olyan csak átmenetileg használható eszközökkel is igyekeztek előmozdítani, mint a felértékelő gazdaságpolitika, vagy az energia-, a gyógyszer- és közlekedési árak emelésének – piackonformnak nem nevezhető eszközökkel való – korlátozása. Ugyanakkor a választások után nemcsak a korábban leszorított inflációs nyomás *szabadon engedése* kerül napirendre, de a választásokkal összefüggésben kiáramlott fedezetlen vásárlóerő elinflálásának gondolata is. A választásokat követő *stabilizációs feladatok megoldásának* egyik gyakran használt eszköze az infláció kisebb-nagyobb elengedése.

A 7. ábrán jól látható, hogy az infláció lokális minimumpontjai a választási évek környékén vannak, amelyet új csúcspont, vagy legalábbis megtorpanás követ. Eközben az infláció trendje 1991 nyara, szűkebb értelemben 1995 nyara óta csökkenő. Így 1999–2001-ben a választásokat követően már nem áremelkedés, csak az inflációcsökkenés megtorpanása következett be. Ezt követően, a 2002. évi választások előtt mesterséges eszközök alkalmazása – például az energia- és gyógyszerárak központi korlátozása, erős forint – révén erőltetett antiinflációs politika vette kezdetét. 2003–2004 során, a választásokat követően a korábbi mesterséges árkorlátok lebontása, valamint az áfa-emelés révén az államháztartás pozíciójának javítása érdekében korábbi jövedelmek némi elinflálására is sor került, ez azonban átmeneti lépés volt. 2004 májusa óta ismét csökken az áremelkedés üteme. 2006-ban főleg a 25 százalékos áfa csökkentése révén az első félévben tovább mérséklődik az infláció, a második félévben azonban az elkerülhetetlennek látszó államháztartási kiigazítással összefüggésben újabb átmeneti gyorsulás valószínű (vö. GKI [2006]).

A választási ciklusokhoz kötődő „ereszd meg–húzd meg” gazdaságpolitikából való ki-törésnek gazdasági és politikai előfeltételei vannak. Egyrészt a költségvetés tartós konszolidálása elképzelhetetlen reformok, vagyis anélkül, hogy a gazdaság szereplőinek tevékenysége minél nagyobb mértékben a piaci szereplők értékítéletétől függjön. Vagyis a gazdálkodó szervezetek egyrészt ne állami támogatásokért, hanem a vevők fizetőképes keresletéért küzdjenek, másrészt az adóterhek ne rontsák a vállalkozások nemzetközi versenyképességét.

Az elmúlt másfél évtizedben az üzleti szférában a reform mindenekelőtt az állami gyámság megszüntetését, így privatizációt és a piacgazdaság feltételrendszerének kialakítását (a jogbiztonságtól a csődtörvényen át a monopolhelyzetek felszámolásáig) jelentette.⁸ A nagy állami elosztórendszerek átalakításának is az a lényege, hogy a szolgáltatást igénybe vevők értékítélete nagyobb mértékben érvényesüljön, miközben az állami finanszírozás a társadalompolitikailag valóban indokolható területekre, illetve mértékre szoruljon vissza. A *piacgazdasági reformokra történelmileg gyorsan*, néhány év alatt sor került, az államháztartás, a *jóléti rendszerek reformja* azonban *nagyon lassan* halad. Ennek fontos oka, hogy ezek a problémák elvileg és gyakorlatilag az EU régi tagállamaiban is vitatottak, s rövid távon konfliktusokkal járnak. Éppen ezért a reformoknak is megvan a maguk ciklikussága. A tapasztalatok szerint reformokra a kormányzati ciklus elején s akkor is kényszerek hatására vállalkoznak a kormányok, hogy a következő választás előtt már ne csak a rövid távú veszteségekről, hanem a középtávon már elért eredményekről is beszámolhassanak.

A privatizáció példája

A következőkben a reformok közül csak a *privatizációval* foglalkozom, itt ugyanis a magánosítás előrehaladása közben a ciklusok nagyon jól nyomon követhetők.⁹ A gazdaságpolitikai és *privatizációs ciklus menetrendjét* a gyakorlatban a következők jellemzik.

1. *A politikai hatalomváltás utáni berendezkedés*, a korábbi privatizációs módszerek és konkrét akciók kritikája, a privatizációs szervezet vezetőinek és az állami vállalatok vezetőinek széles körű cseréje, kísérlet az előző kormány időszakában feltételezett törvénytelen ségek feltárására, felelősségre vonásra, új privatizációs stratégia kimunkálása. Mindez beleillik az egész gazdaságpolitika önkormányzati választásokig tartó, konfliktusokat halogató jellegébe, a politikai-személyi változásokkal kapcsolatos túlzott illúziókba.

2. *Gazdasági kényszerek jelentkezése*. A gazdaság tőkevonzó képessége javításának igénye a külső és belső pénzügyi egyensúly romlása, az állami vállalatok tőke- és piacvesztése miatt. Előterbe kerül a piaci privatizáció, a bevételcentrikusság, a külföldi tőkére való erőteljes támaszkodás. Ez illeszkedik a gazdaság egészére kiterjedő szigorúbb gazdálkodási feltételrendszerbe (államháztartási kiadások csökkentése, vállalatok gazdálkodási feltételeinek szigorítása).

3. *A gazdasági kényszerhelyzet enyhülése*, a választások közeledtével a politikai, elosztási szempontok felerősödése. A készpénz- (főleg deviza-) bevételek csökkennek. Konfliktuskerülés: a nehéz helyzetű vállalatok privatizációjának reorganizációval történő „helyettesítése”. Politikai hasznosítás: az érdemesség szerinti, készpénz nem, vagy alig igénylő privatizáció előtérbe kerülése (munkavállalók és kormányzat által patronált vállalatvezetők tulajdonhoz juttatása; kárpótlási jeggyel és hitellel vállalkozók előnyben részesítése; élelmiszer-ipari cégek mezőgazdasági termelőknek való kedvezményes átadása). A privatizációs szervezet „kis költségvetésként” való működtetése. Ez megfelel a gazdaságpolitika egészen belül az államháztartási egyensúly rovására történő kereslet-élénkítő gazdaságpolitikának.

4. *A gazdasági feszültségek kiéleződése*, amelyek tudomásulvételét halasztja a következő választásokon győztes politikai erők berendezkedése.

A választások utáni stabilizációs programok egyaránt feltételezték a privatizációt. Egyrészt szükség volt erre a veszteségforrások elzárása miatt, hiszen az állami vállalatok

⁸ Részletesen foglalkozik ezzel: Csaba [2000].

⁹ A privatizációs ciklus leírásakor felhasználtam Voszka [2001] cikkét, s az általa gyűjtött adatokat.

gyakran állami segítségre szorulnak, versenyképességük növeléséhez pedig végképpen nincs elegendő pótlólagos tőke. Másrészt a privatizáció előrehaladása nemcsak az érintett cégek, hanem az egész gazdaság megítélését, tőkevonzó képességét javítja. Emellett a privatizációs bevételek hozzájárulhatnak az államadósság csökkentéséhez, a devizabevételek pedig a külső hiány finanszírozásához is.

A gazdasági kényszer, a nemzetközi tőkére való ráutaltság már a tervgazdaság végső szakaszában kikényszerítette, hogy a felvilágosult magyar gazdaságpolitika a korábbi reformfolyamat eredményeire is támaszkodva (1989–1990-ben) átfogó liberalizációba kezdjen, s építsen a külföldi tőkére. A magyar vállalati vezetés többi volt szocialista országnál sokkal jobb piacgazdasági felkészültsége, a kuponos privatizációval szembeni – később beigazolódott – szakmai ellenvetések mellett az eladósodott magyar gazdaság számára nem nagyon kínálkozott más út, mint az állami tulajdon pénzért történő értékesítése. Ennek megfelelően a magyar privatizáció fő vonala a piaci módszerek alkalmazása, a piacgazdaság megteremtése, „tőkés” fejjel gondolkodó és tőkével is rendelkező tulajdonosok létrejöttének elősegítése volt.

E gazdasági kényszer és racionalitás ellen szólt azonban, hogy a privatizáció *társadalmi támogatottsága ellentmondásos* volt. Érezhető ellenszenv kísérte a pénzért s ezen belül külföldieknek történő privatizációt. Ugyanakkor táborra volt az „érdemesség” szerinti osztogatásnak, amibe egyaránt beleillett a privatizáció előtti vagy azt helyettesítő állami reorganizáció, a dolgozói tulajdon kedvezményezése, a kisvállalkozók tulajdonhoz jutásának kedvezményes hitelekkel való támogatása, a – főleg mezőgazdasági – beszállítók feldolgozóipari vagy kereskedelmi tulajdonhoz juttatása, a lakosság széles körének – kárpótlás keretében vagy attól függetlenül történő – kedvezményes részvényhez juttatása.

A helyzetet bonyolította, hogy a napi gyakorlatban megkülönböztethetetlenül összekeveredett a társadalomban meglevő és a politikai elit által kiválasztott és felnagyított szempontok köre. Mindenesetre, részben a vélt választói kör, részben a kormányzathoz lojális vállalkozó réteg megnyerése érdekében a választások előtt rendszeresen visszaszorult a „népszerűtlen” piaci privatizáció, s inkább a privatizáció osztogatásos módszerei kerültek előtérbe.

A választási ciklusok a privatizációs szervezet bevételeinek – ezen belül devizabevételeinek – és kiadásainak ciklikusságában egyaránt markánsan megmutatkoznak.

A 4. táblázatból jól látható, hogy a privatizációs szervezetek készpénzbevétele a választási években – 1994-ben, 1998-ban és 2002-ben – egyaránt a mélypontra volt, a választást követő években pedig kiugró értéket ért el. (Ez a kiugrás 1999-re is igaz, csak a mérték volt sokkal szerényebb a gazdasági kényszer kisebb mértéke, valamint a kormányzat gazdaságfilozófiája következtében.) A magas készpénzbevétel egy választási cikluson belül általában nem csak egyetlen, a választást követő évre vonatkozik. A különböző speciális összefüggések – a 2002-ben kezdődött parlamenti ciklusban például a késleltetett gazdaságpolitikai kiigazítás, illetve a Mol-részvények eladásának az ország kedvezőtlen nemzetközi megítélése következtében 2003-ról 2004-re történt halasztása – miatt a 2004. évi bevételek magasabbak lettek a választást közvetlenül követő évinél.¹⁰ Az adatok annyiban megtévesztők, hogy a 2004. (és a tágra értelmezett) 2005. évi bevételek csak nominálisan hasonlóak az 1995. évi rekordhoz, mivel közben a fogyasztói árszint mintegy 2,7-szeresére emelkedett.

A devizabevételek alakulására még inkább a ciklikusság a jellemző. Az 5. táblázatból jól látható, hogy a választási években a devizabevételek aránya jelentősen csökken. Kü-

¹⁰ A 2005. évi bevételek nem tartalmazzák a Budapest Airport privatizációja kapcsán befolyt koncessziós díjat, bár ez tette ki a repülőtérrel kapcsolatos 460 milliárd forintos bevétel nagyobb részét.

4. táblázat
Az ÁPV Rt. és jogelődjei készpénzbevétele, 1990–2005
(milliárd forint)

Év	Készpénz	Év	Készpénz
1990	0,7	1998	106
1991	30	1999	132
1992	66	2000	57
1993	134	2001	51
1994	63	2002	21
1995	452	2003	152
1996	114	2004	414
1997	327	2005	155

Forrás: ÁPV Rt. Privatizációs Monitorok alapján.

5. táblázat
A devizabevételek aránya az ÁPV Rt. és jogelődjei összes bevételében, 1990–2002
(százalék)

Év	Deviza/összes	Év	Deviza/összes
1990	79	1997	60
1991	78	1998	35
1992	53	1999	52
1993	65	2000	0
1994	7	2001	0
1995	87	2002	0
1996	49		

Forrás: ÁPV Rt. Privatizációs Monitorok alapján.

lönösen így volt ez 1994-ben, de igaz az állítás 1998-ra is. 2002 esetében annyiban más volt a helyzet, hogy a devizabevételek az egyébként is összezsugorodott bevételeken belül már 2000-ben is alig voltak láthatók, így érdemben nem is csökkenhettek. (Az ÁPV Rt. adatai szerint egyébként 2002-ben a tranzakciói révén elért, 1990-től halmozott külföldi befektetési érték néhány milliárd forinttal egyenesen kisebb volt, mint 2001-ben.)

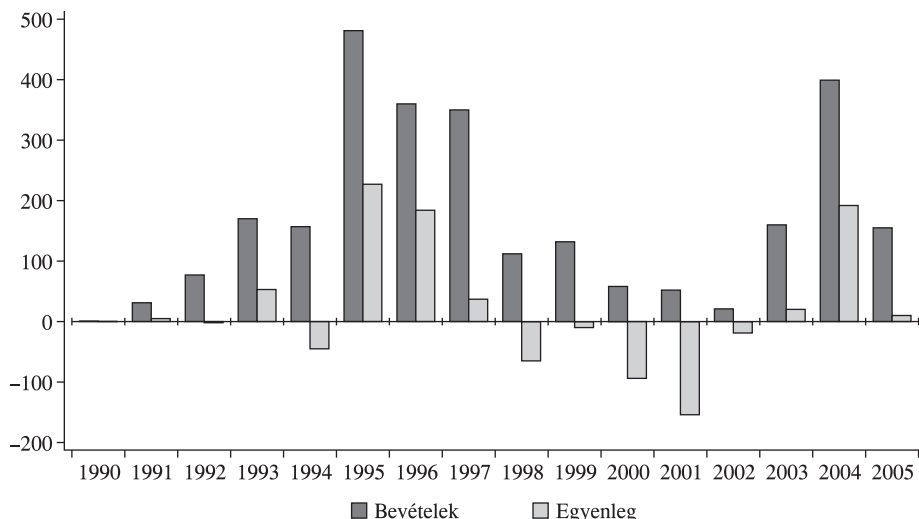
Az 5. táblázat adatai azért érnek véget 2002-vel, mert ezt követően a legnagyobb tranzakciók – így a Postabank, illetve a Budapest Airport vagyongazdálkodási jogának értékesítése esetében – a bevétel nem az ÁPV Rt.-hez folyt be. Ha ezeket is figyelembe vennénk, a devizabevétel aránya a 2002 utáni években ismét igen magas lenne.

Nemcsak a készpénzbevételek, de az összes bevétel, továbbá a kiadások, s ezzel a privatizációs szervezet bevételeinek és kiadásainak egyenlege is szorosan összefügg a választási ciklusokkal. A 8. ábrán jól látható az összes bevétel választási ciklusokhoz való igazodása. [Ennek amplitúdója 1994-ben volt markánsan kisebb, mint a készpénzbevételeké, ez volt ugyanis az a választás év, amikor különösen sok „érdemesség” szerinti privatizációs ügyre került sor (például a kedvezményes kisrészvényesi programra)].

Szembetűnő, hogy a kiadások minden választási évben meghaladták a bevételeket. Ez 2000 előtt csak a választási években volt tapasztalható, 2000 és 2002 között azonban minden évben. (Érdekes, hogy a deficit 2002-ben már jóval kisebb volt a 2001. évinél,

8. ábra

Az ÁPV Rt. és jogelődjei bevételeinek és kiadásainak* egyenlege 1990–2005 között
(milliárd forint)

* A kiadások között a privatizációs tartalékalap felhasználása is szerepel.

Forrás: ÁPV Rt.

amiben minden bizonnyal a kormányváltás, a finanszírozási igények előrehozatala, majd más csatornába terelése játszott a fő szerepet.) A bevételeket meghaladó kiadás nem csak a privatizációnak a választási évekre jellemző, már említett lefékeződésével függött össze, hanem a kiadások megugrásával is. Ezekben az években *különösen reorganizációs célokra fordított sokat* a privatizációs szervezet. A privatizációs szervezet veszteségesse válásának semmi köze sincs a korábbi privatizációkkal összefüggő kötelezettségvállalásokhoz. Ez egyszerűen annak a következménye, hogy 2000 és 2002 között a magánosítás leállításával párhuzamosan jellemzővé vált a privatizációs szervezet „kis költségvetés-ként” való működtetése. Ezen a 2003-ban ismét lendületet kapott privatizáció érdemben változtatott, a bevételek 2003–2004 során lényegesen, 2005-ben – ez már a választás előtti év – minimálisan haladták meg a kiadásokat. Ugyanakkor a privatizálható vagyon „elfogyása” nyilvánvalóan új helyzetet jelent a privatizációs szervezet tevékenysége, költségvetési kapcsolatai szempontjából. Ennek vizsgálata azonban túlnőne ezen elemzés keretein.

*A hazai és nemzetközi tapasztalatok egyaránt arra utalnak, hogy a kormányzat magánosítás melletti elkötelezettsége fontosabb, mint hogy milyen módszert választ a privatizációra.*¹¹ Az értékesítés sikeressége döntően azon múlt, hogy a privatizáció a versenygazdaság kiépítését célzó, rendszerjellegű változtatások része volt-e, vagy pedig elszigetelt lépés maradt. Ahol az átfogó változások elmaradtak, ott – például a kilencvenes évek első felében Bulgáriában vagy Romániában – a gyors változtatással kecsegtető kuponos privatizáció is hamar kifulladt. Ahol pedig az átfogó piacgazdasági reformok is végbementek, ott a vállalatok egyenletes eladása és a kuponos privatizáció esetén is koncentrált tulajdonosi struktúra alakult ki. A piacgazdaság önmozgása ugyanis az életképte-

¹¹ Vö. Antal [2004], Mihályi [1998].

len kistulajdonok – legyen szó akár cseh kuponokról vagy magyar kárpótlási jegyekről – összeolvadásához, a tőkeerős szereplők általi részvényfelvásárláshoz vezetett.

A privatizáció csak egyik forrása a tulajdonosi-piaci struktúra átalakításának, nem kevésbé fontos a bel- és külföldiek vállalkozási jogának biztosítása, az új vállalkozások létrejöttének, a külföldi tőke beáramlásának segítése. *Magyarországon az árbevétel és az export szerinti vállalati toplisták éllovasainak egyaránt mintegy fele zöldmezős beruházásként, fele pedig valamilyen korábbi állami vállalat folytatásaként jelent meg a magyar piacon.* Természetesen időközben a privatizált cégek tőkeállománya, piaca, profilja is jelentősen átalakult. A multinacionális cégek többnyire a globalizált világgazdaságba kapcsolódtak be Magyarországot.

A magyar privatizáció – miként a gazdaságpolitika – fő vonala a piaci módszerek alkalmazása, a piacgazdaság megteremtése volt. Ennek megfelelően – minden osztogatásos módszer ellenére – zömmel „tőkés” fejjel gondolkodó és tőkével is rendelkező tulajdonosok jöttek létre. Emellett a már 1989-ben megkezdett liberalizálás következtében nemcsak központilag engedélyezett privatizáció, hanem vegyes vállalatok és zöldmezős beruházások, illetve vállalatalapítások révén is mód volt a tőke terjeszkedésére. Kialakult a piacgazdaságnak és a versenynek az a foka, amely már visszafordíthatatlanná tette a folyamatokat. A gazdaságpolitikai és privatizációs folyamat résztvevői a maguk mindenkori érdekei szerint jártak el, ez magyarázza a sokféle cikcakkot, a maga egyediségében mindig vitatható döntéseket, s az ezek összegzéseként kialakuló ciklusokat. Eközben azonban akarva-akaratlan, nagy átgondolt döntések nélkül is minden abba az irányba vitt, hogy a magyar gazdaság minél inkább idomuljon a multinacionális cégek és az Európai Unió igényeihez, vagyis a világgazdasági folyamatok számunkra meghatározó fő irányzataihoz. Ez a mindenkori kormányzat részéről sokszor sodródás, kényszer születet, rögtönzött döntések eredménye volt, de elementáris erővel hatott. A gazdaság strukturális átalakulása mindinkább olyan fokot ért el, hogy a gazdasági érdekek sokak politikai szándékától függetlenül nem az elzárkózást, hanem a mind teljesebb integrálódást elősegítő döntéseket kényszerítették ki. *A gazdaságpolitika trendje sokkal inkább egyértelmű, a piacgazdasági átalakulást szolgáló, mintha az egyes döntéseket külön-külön tekintjük.* Azok sokszor kisstílűek, politikai, gazdasági és erkölcsi szempontból vitathatók. De az egész folyamat mégis nagy – és fő irányában – helyes változást hozott. *Hegellel szólna: nem tudták, de tették.*¹² Nem a mindenkori kormányzat politikai szlogenjei döntenek el a folyamatokat – bár természetesen hatnak arra –, hanem a társadalmi-gazdasági érdekek és értékek.

Hogyan tovább?

A magyar gazdaságra és gazdaságpolitikára, s ezen belül a privatizációs folyamatokra tehát nem csak a sokféle cikcakk, *nem is csak a ciklikus együttmozgás, hanem egy fejlődési trend* is jellemző. Ez akkor is igaz, ha *illúzióknak bizonyult az a feltételezés, hogy az EU-tagjelöltté majd taggá vált magyar gazdaság már elérte azt a tudatossági-érettségi fokot, amely megakadályozza a fenntartható növekedési pályáról való letérést.*¹³ (Tegyük hozzá, az EU sem jeleskedik önnön szabályainak betartatásában a reformpolitikában.) A választások előtti, többé-kevésbé populista ízű gazdaságpolitika, majd a gazdasági kényszerek által motivált kijózanodás okozta ciklikusság jelenleg is erőteljesen érvé-

¹² E cikkemnek egy korábbi változata *Nem tudták, de tették* címen megjelent (Karsai [2005]).

¹³ Részletesen ír erről az illúzióról Antal [2004].

nyesül a magyar gazdaságban. A gazdasági kényszerek most éppen gyors kijózanodást követelnek.

Miközben a gazdaságpolitikai váltásnak aligha van alternatívája, az államháztartási hiány leszorításának mértéke és ütemezése már nem ennyire egyértelmű. *A fő kérdés az, hogy az új kormány kitart-e az euró 2010. évi bevezetése mellett, vagy új, távolabbi időpontot határoz meg* (Karsai [2006]). Mint ismeretes, az Európai Bizottság idén felszólította Magyarországot, hogy konvergenciaprogramjához 2006. szeptember 1-jéig nyújtson be kiegészítést, amelyben részletezi a megvalósítani kívánt lépéseket. Ez a döntés tulajdonképpen bármire lehetőséget ad az új kormánynak: megfelelő eszközökkel hitelesítheti a korábbi pályát, meg is változtathatja azt, sőt, új céldátumot is megjelölhet.

A halasztás melletti érv, hogy a 2006. első félévi – a nyári korrekció előtti – helyzethez képest a GDP mintegy 5 százalékat kitevő mértékben kellene 2008-ig csökkenteni az államháztartás hiányát. Ez nyilvánvalóan rendkívül nagy feladat. Figyelembe kell azonban venni, hogy egy-két éves halasztás esetén a kritériumokat éppen a következő választást megelőző vagy magában a választási évben kellene teljesíteni, márpedig az államháztartási hiány ezekben az években – mint láttuk – inkább növekedni szokott. Ráadásul 2010-re a hiány nyugdíjpénztári befizetésekkel való korrekciójának lehetősége teljesen megszűnik, vagyis az időnyereség nagyobb deficitcsökkentési követelménnyel párosul. Mindez három-négy éves halasztást, vagyis *2013–2014. évi csatlakozást indokolna*. Ez viszont olyan távoli időpont, amelyet a piac könnyen a belátható időn belüli *csatlakozásról való lemondásnak értelmezhetne*. (Ez akkor is így van, ha a befektetők már ma sem számítanak az euró 2010. évi bevezetésére.) A halasztás tehát olyan nagyfokú bizalmatlanságot okozhat a magyar gazdaságpolitika és a pénzpiacok iránt, amelyet csak a költségvetés gyors és határozott kiigazításával, reformprogramok megkezdésével lehetne ellensúlyozni. Ennek elmaradása már a 2006. őszi önkormányzati választások előtt pénzügyi válságot okozhatna. A szükséges kiigazítások nagyságrendje ugyan valamivel elmaradna a maastrichti kritériumok 2008. évi teljesítéséhez szükségestől, de elmaradna az a spekuláció elleni védettség is, amelyet az euró 2010. évi bevezetése jelentene. Nem beszélve arról, hogy az államháztartási reform nemcsak pénzügyi megtakarítást, hanem a szolgáltatások magasabb színvonalát is jelenti.

A döntést minden bizonnyal gazdaságilag és politikailag is befolyásolni fogja a velünk együtt csatlakozott kelet-közép-európai országok magatartása. Szlovénia 2007-ben, a három balti ország és Szlovákia 2008–2009-ben lehet a Gazdasági és Monetáris Unió tagja. Csehország is némi eltökéltséget mutat a 2010. évi belépés (a 2008-as teljesítés) iránt. Lengyelország a 2010 utáni időszakra halasztotta a döntést, jelenleg nem szerepeltet hivatalos céldátumot, a feltételeket 2009-ben akarja teljesíteni (ami elvileg 2011. évi belépést tenne lehetővé). Ha Magyarország egy időre egyedül maradna ki az euróövezetből, az nagyban növelné a spekulációnak való kitettségét. Ez nemcsak politikai presztízsveszteséget okozna, de paradox módon az euró bevezetéséhez hasonló szigorúságú gazdaságpolitikát igényelne, az eurótól várható előnyök nélkül. Nagy kérdés, hogy a Lengyelországgal – mint a régió legjelentősebb országával – együttes halasztás milyen hatással járna Magyarországot megítélésére. Sok jel utal arra, hogy az ottani populista ízű irányvonal nem találkozik az EU és a befektetők szimpátiájával. Ez adott esetben a kisebb gazdasági súlyú Magyarországot még jobban sújthatná, miközben azt sem lehet kizárni, hogy a befektetők elviselik – bár egyúttal kockázati felárak formájában meg is fizettetik – a gazdasági és politikai bizonytalanság árát.

Összességében tehát elmondható, hogy egy sikeres reformprogram és euróbevezetés – az EU-tól várható modernizációs támogatásokkal együtt – a 2006-ban kormányt alakító erőknek jó esélyt ad a 2010. évi sikerre is. A konfliktusok részleges kezelése, a változá-

sok legszükségesebbre redukálása viszont állandó pénzügyi fenyegetettséget és az egyébként lehetségesnél valamivel lassúbb növekedést valószínűsítene.

Tetszik, nem tetszik, a teremtő rombolásnak folytatódnia kell. Aligha következhet más. Legalábbis a következő „pihenőig”.

Hivatkozások

- ANTAL LÁSZLÓ [2004]: Fenntartható-e a fenntartható növekedés? Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest.
- CSABA LÁSZLÓ [2000]: A szovjet modell összeomlása és a rendszerváltozás első szakasza. Megjelent: *Bara Zoltán–Szabó Katalin* (szerk.): Gazdasági rendszerek, országok, intézmények. Bevezetés az összehasonlító gazdaságtanba. Aula Kiadó, Budapest.
- GKI [2006]: Előrejelzés a magyar nemzetgazdaság 2006. évi fejlődéséről. GKI Gazdaságkutató Rt., Budapest, március.
- KARSAI GÁBOR [2005]: Nem tudták, de tették. Megjelent: Állami vagyon – privatizáció – gazdasági rendszerváltozás. Számadás a talentumról sorozat. ÁPV Rt., Budapest.
- KARSAI GÁBOR [2006]: Gazdasági mozgástér a választások után. Beszélő, március.
- KORNAI JÁNOS [2005]: Közép-Kelet-Európa nagy átalakulása – siker és csalódás. Közgazdasági Szemle, 12. sz. 907–936. o.
- MIHÁLYI PÉTER [1998]: A magyar privatizáció krónikája, 1989–1997. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- PITTI ZOLTÁN [2006]: A hazai vállalkozások demográfiai jellemzői, a teljesítményi és az eredményességi mutatók időbeli változásai, 1992–2004. Megjelenés alatt, Európai Tükör.
- SOÓS KÁROLY ATTILA [2005]: Választási gazdaságpolitika és a folyó fizetési mérleg alakulása Közép-Kelet-Európában. Közgazdasági Szemle, 12. sz. 960–990. o.
- VOSZKA ÉVA [2001]: Privatizáció helyett újraelosztás. Az állami vagyon sorsa 1998 és 2001 között. Közgazdasági Szemle, 9. sz.